

KAREL
HOEKENDIJK

● door W. L. M. E. van Leeuwen

Wanneer de eerste koesterende zonnestrallen de aarde murwer maken, het water in de beken, rivieren en sloten glanzen doet, wanneer de vroege leeuweriken zich in de lucht werpen en hun parelende kreetjes over de landen uitstorten, dan slaakt ieder mens een jubelkreet van vreugde; maar de meesten van ons doen dat in zichzelf, onhoorbaar, doch de enkelen, die de gave meekregen, de wonderen die zij zien, de vreugden die zij voelen, in verzen te uiten, juichen luidop:

't Getij liet uit den mantel zijn
van wind en strenge kou en regen
en heeft een luchten zwier gekregen
van helderlichten zonneshijn.

En daar is dier noch vogelij, n,
Of in zijn taal roept het U tegen:
't Getij liet uit den mantel zijn
Van wind en strenge kou en regen.

Rivier en beek en springfontein
Hebben een statie aangekregen
Uit zilverdruppels saamgeregen,
Een elk wil op het fleurigst zijn
't Getij liet uit den mantel zijn.

Het was Charles d'Orléans (1394—1465) die zo zong en de Nederlandse dichter Jan Hendrik Leopold (1865—1925) bracht het vers zo zuiver in onze taal over. De vreugde van de nieuwe lente klinkt helder door in de woorden van dit gedicht, en wanneer men méér wil, dan slechts de inhoud van het vers in zich opnemen, en ook wil trachten door te dringen tot de oorzaak van de werking dier luttele regels, dan vraagt men zich af, waarin toch de speciale bekoring schuilt. Het geciteerde lied is een rondeel, dat is een gedicht van 13 regels, waarin slechts twee verschillende rijmklanken voorkomen (hier:.... egen; en 108

... ijn), terwijl de 1e, de 7e en de 13e regel gelijk moeten zijn. Velen zullen waarschijnlijk menen, dat dergelijke ingewikkelde dichtregels funest zijn moeten voor de spontaneïteit van den zanger, dat zijn werk daardoor in knutselwerk ontaarden moet. Dit is echter niet het geval, althans niet bij de grootste dichters. We behoeven er slechts even aan te herinneren, dat een even strakke en gebonden versvorm: het sonnet, door zeer vele van de beroemdste schrijvers zonder enige moeite werd gemaakt; het is slechts een kwestie van aangeboren talent van vormbeheersing. Dat bij minder begaafde, of zelfs in het geheel niet begaafde „dichters“ de verleiding ontstaat de regels te volgen en zodoende te trachten óók poëzie te geven, pleit alleen tegen deze personen, niet tegen de genres. Welnu, wie nu het lied van Charles d'Orléans met aandacht beluistert, hoort stellig, hoe de telkens terugkerende zelfde rijmklanken er een zeer bijzondere welluidendheid aan geven; hoe verder de herhaling van die eerste vreugdevolle mededeling, dat „het getij zijn mantel uitliet“, de den dichter vervullende geluksstemming sterker voelbaar maakt. En met de laatste regel, die gelijk is aan de eerste, sluit zich de kring, de rondedans, de dans der woorden en gevoelens inderdaad, doch die ons blijft als een reidans in een van jong groen en zonnenschijn glanzende weide.

In alle eeuwen heeft de natuur den dichter geïnspireerd tot zijn liederen. Maar wanneer men zou moeten nagaan welk der jaargetijden het veelvuldigst bezongen is, zou men hoogstwaarschijnlijk tot de lente moeten besluiten. Óók de herfst heeft ongetwijfeld tallozen bekoord, maar de bevrijding uit de sombere en koude winterdagen is toch wel de krachtigste aanleiding geweest voor het natuurlied. Het is dan ook merkwaardig, dat in onze Nederlandse letterkunde, waar de verheerlijking van de natuur betrekkelijk laat optreedt, ook de lente het eerste natuurmotief is der poëzie. In het dierenepos van Reinaert de Vos (ong. 1300) wordt al gezegd:

Ten ingane van Aprille,
Doe die winter was vergaan
Ende men zag die bloemen staan
Over al die velden groene....

en wanneer Beatrijs met haar minnaar het klooster ontvlucht, wordt haar tocht te paard door de vroege lentemorgen fraai beschreven:

Dus kwamen zij den telt¹⁾ gevaren
's Morgens aan een foreest,
Daar die vogelen hadden feest.
Zij maakten zoo groot geschal,
Dat men 't hoorde overal.
Elk zang naar die nature zijne.
Daar stonden schoone bloemkijne
Op dat groene veld ontploken,
Die schoone waren ende zoete roken.
Die locht was klaar ende schoone.
Daar stonden vele rechte boomen,
Die gelooverd waren rijke.....

Ook Willem van Hildegarsbergh en anderen geven hun vreugde, aan het voorjaar beleefd, in hun verzen weer.

Dan zijn er immers de prachtige Mei-liederen, liefdesliederen wel overwegend, maar die vertellen van de gewoonte voor deur of venster van de geliefde een bloeiende meitak te plaats en dan af te wachten, of zij die binnen haalde. En daarom is het de voorjaarsvreugde tevens die in deze liefdesliederen doorklinkt:

Die winter is vergangen,
Ik zie des Mei's virtuit,
Ik zie die looverkens hangen,
Die bloemen spruiten in het kruid;
In genen groenen dale
Daar is 't genoeglijk zijn,
Daar zinget die nachtegale
Ende zoo menig vogelkijn.

Ik wil den Mei gaan houwen
Voor mijns liefs vensterkijn....

Maar als alles herleeft om ons heen, dan is er toch ook stellig troost en hoop voor wie in de lange wintermaanden versomberden?

O harten, lang in druk geband,
Godlof, die niet versagen deedt,
Gaat uit, neemt vrede van Uw leed,
En winter, gij en blijft niet, want
De knechts des zomers zijn in 't land!

¹⁾ telt: in telgang.

zong immers ook al Charles d'Orléans. Maar ook de gedachte aan de Dood, die al dat heerlijke eens voor ons niet meer brengen zal, kan, zelfs in de Lente, juist in de Lente, doordringen. Dan klaagt de dichter. Zo zong Frederik van Eeden, in de eerste periode van zijn leven, toen nog geen godsgeloof hem de gedachte aan de dood had verzoet, in zijn fraaie sonnet aan de lente, met de prachtige, statige aanvangsregels:

Reeds is het statig eiberpaar gekomen,
't geduldig rijs wringt stil de knoppen los.

aan het slot:

Eens zult ge niet meer keeren, als ge trekt,
des weerziens zaligheid mij niet meer
en grimmig grijnst dan d'eindelooze nacht.

Zó echter zingt de religieuze natuurdichter niet; voor hem is de schoonheid van de natuur in de lente slechts een afspiegeling van de oneindige schoonheid van den Schepper. En we behoeven slechts te denken aan den innig vromen Jan Luiken, of aan de ontroerend eenvoudige verzen van Guido Gezelle om een tegenhanger te vinden voor de sombere regels van Van Eeden.

Ruikt hier een violet zoo lieflijk en zoo zoet,
Als 't Westewindje door de Hoven zacht
Zoo ik het menigmaal bij koelen morgen
Wat moet zich dan een reuk door 't Paradijs verspreiden,
Zoo lieflijk vloeiende uit uw vriendelijken
Is hier de Zon, gelijk een Bruidegom
Zoo schoon en blinkende op het hoogste
Wat moet Uw aangezicht dan klaar en
O God! mijn schoonste Lief! dat ik u een-

maal zag!
verzucht Jan Luiken (1649—1712).
En hoe doet het leeuweriklied, dat uit de

onzichtbare hoge hemel daalt, den vromen priester-dichter Gezelle verzuchten:

O, mocht ik U volgen, en vleriken aan,
Lijk gij, in den hemel, den hoogen,
te choore met de andere veugelen gaan,
en vluchten de menschen hun oogen.

Zoals gezegd: in Nederland komt de zuivere natuurpoëzie niet zo heel spoedig; in de middeleeuwen is zij meer als motief te vinden, als „natureingang“ bij liefdesliederen, zoals in het beroemde „Het daghet in den Oosten“, waarvan ik de beginregels wel niet behoef te citeren, of in een ander lied dat begint:

De zon is ondergegaan,
de sterren blinken zoo klaar;
ik wou dat ik met mijn liefste,
schier over der heiden,
in een boomgaardje waar!

Het is wel te begrijpen, dat men de natuur in deze gewesten aanvankelijk niet louter bewonderen kon: de wouden waren vol gevaren (in 1432 spreekt de Hertog van Gelre van de Veluwe als van „een wild bijster land“, waar talloze misdaden gebeurden) en de zee: in Carel ende Elegast is sprake van „de wilde zee“ en in 1719 leest men in Robinson Crusoe nog: „the sea might be well called: den wild zee, as the Dutch call the sea“. Ook zal de natuur om haar eigen schoonheid, rust en heerlijkheid niet binnen de aandacht dergenen vallen, die er voortdurend mee in contact zijn. Ook de boer zal er thans nog altijd minder toe komen met vele woorden de natuur te prijzen, daar zij voor hem een dagelijks, haast onbewust genoten bezit is. Maar juist wanneer in het eind van de 14e en 15e eeuw de steden haar landelijk voorkomen gaan verliezen, de hooibergen om de huizen en de varkens uit de straten verdwijnen, als dus de afstand tussen cultuur en natuur groter wordt, dan ontstaat bij den stedeling de wens de mufte stadslucht van tijd tot tijd te ontvluchten en naar buiten de muren te gaan. Vooral natuurlijk na een lange winter; en als dan de lente kwam, dan trok ieder er op uit, de meisjes om bloemen te plukken, de jongens om de meibomen te halen of de bloeiende takken te plukken en

deze aan de geliefde te brengen. Aardig zijn enkele aantekeningen op een kalender uit die tijd; „in de nacht na nieuwjaar bloeit de hazelaar” staat er onder meer! Men behoeft niet aan de data der almanak vast te houden wat de aanvang der jaargetijden betreft, maar hier ziet men wel heel duidelijk, hoe de wens mee spreekt bij het vaststellen van die bloeitijd: zó vroeg ziet men de gouden katjes toch nog niet! Op 14 Februari staat er: „de vogeltjes kiezen in het bos een kameraad” en op 26 Februari: „de zoete lente begint”. Ook dat komt lang niet altijd uit, al hebben we inderdaad dit jaar op die datum van een verrukkelijke zonschijn kunnen genieten! In Maart komt de droogte, „dan gaan de vrouwen haar beste kleren uithangen om ze voor de mot te bewaren, de akkerman gaat te velde, de grond ontsluit zich”, en April en Mei zijn op die kalender vol van de fluitende vogels. Wie wel eens de prachtige miniaturen heeft gezien in het getijdenboek van den hertog van Berry, zal er in hebben kunnen opmerken, hoe de maanden van het jaar, de voorjaarsmaanden dus nu speciaal, vol zijn van de heerlijkste natuurtaferelen. En vanaf de renaissance, wanneer de aandacht voor de aardse schoonheid zo sterk toeneemt, de mens niet meer alléén vervuld is van het religieuze, vanaf die tijd neemt gestadig de natuurlyriek in betekenis toe. In de zeventiende eeuw is het Hooft, die de verrukkelijkste verzen schrijft over zon en water, wind en wolken. Ook Vondel spreekt in zijn bekende „Wildzang” van de heerlijkheid der natuur. En Breero’s lied „Het zonnetje steekt zijn hoofdje op...” is algemeen bewonderd. Maar er zijn er veel meer! De remonstrantse predikant Camphuysen zingt zijn „Maische morgenstond”:

De Mei, wiens zoetheid zoo ver strekt,
Dat zijn gedachtenis
In 's menschen geest al vreugd verwekt
Eer hij voorhanden is,
De Mei, het schoonste van het jaar,
Daar alles in verfraait;
De lucht is zoet, de Zon schijnt klaar,
't Gewenschte windje waait....

111 en hij verwijt de mensen, dat zij den Schepper niet zo dankbaar zijn als de dieren in het land, die zonder kwellende be-

geerten genieten van wat God hun geeft. Luyken prijst het buitenleven:

Gelukkig mensch, wien 't is gegeven,
Bij 't vreedzaam en onnoozel vee,
Dat nooit noch kwaad, noch onrecht dee,
In 't veld zijn dagen af te leven....

Poot volgt hem in de 18e eeuw, met zijn bekend „Akkerleven”.

In de periode van de romantiek, aan het eind van de 18e en in de eerste helft van de 19e eeuw, is de oogst aan natuurpoëzie buitengewoon groot; maar het is merkwaardig: dan is het niet zo zeer de lente die bezongen wordt: de romantische mens, in die dagen overwegend somber en sentimenteel, is meer getroffen door, en voelt zich meer aangetrokken tot de droevige herfst, de sombere nacht, de bleke maan. Maar als dan weer een lichter, positiever periode aanbreekt, de naturalistische, komen de zon, de lente, de bloei en groei-kracht der natuur weer meer naar voren, zowel in de schilderkunst (de „plein-air” school) als in de litteratuur. En onder de Tachtigers in Nederland zet de grootste der dichters, Herman Gorter, zijn onvolprezen „Mei” in (1889) met: „Een nieuwe lente en een nieuw geluid....” Wie kent ook niet zijn verzen „De lente komt van ver....”!

En wanneer ik nu meer zou willen opnemen, dan zou ik er een boekdeel mee kunnen vullen, wat ik echter al deed in mijn werk „Natuur en Dichter.” Laat ik alleen Guido Gezelle nog noemen, de innige, tedere, vrome, zuivere natuurdichter, die alle maanden, alle jaargetijden bezong met een ongelofelijke aandacht en een uiterst rijke taalvariatie in zijn „Rijmsnoer” en „Tijdkrans”.

In de moderne poëzie is het natuurmotief geringer geworden; de wereld is zó vol problemen, de cultuur dringt zó ver de natuur terug van de mens, dat een innig en rustig zich doen doordringen van haar sfeer den dichter, evenmin als de meeste mensen, nauwelijks meer vergund schijnt. Maar de mens doet zich te kort, door zich de troost, de vreugde, de eeuwigheid van de natuur te ontzeggen. Daarom is het goed zich nog eens te verdiepen in wat de dichters van alle eeuwen ons van haar heerlijkheid hebben geschonken in hun ontroerende liederen.

